

ARGUMENTELE PRIVITOARE LA EXISTENȚA LUI DUMNEZEU ÎN DEZBATEREA TEOLOGIEI REVELATE ȘI A TEOLOGIEI NATURALE (I)

Keywords

Reason, beliefs, research, argument, philosophy, theism, atheism, agnostics, evidence

Abstract

What could be the reasons for anyone to say anything about the thought content of the evidence of God's existence? What public evidence, if any, supports faith in God and what is the focus of religious faith? Attempts to answer these questions over the years have been numerous and extensive. But for centuries people have pursued the subject by constructing, analyzing, and criticizing the various "proofs of God's existence." These arguments - types of arguments - are the most disputed exercises that philosophical reason has ever produced. Every philosophy textbook discusses them, and every philosophy seems to have strong opinions on the subject. Historically, the existence of God has been the central concern of Western philosophers who have pondered religion. Thus, if there is evidence in favor of faith, we must find it. The arguments of God's existence, or "theistic evidence," as it is often called, present a good field to explore. Let's start our discussion by recapitulating some of the things that complicate their task. First of all, each argument has been formulated in a variety of ways, especially the most popular ones.

Relația dintre credință și rațiune a fost un subiect de controversă în întreaga istorie a teologiei și a filosofiei religiei, dobândind aspecte specifice noi în diferite momente istorice, datorită unui ansamblu de condiții sociale, culturale, politice etc. Abordările noastre vor fi din perspectiva filosofiei religiei, îndeosebi a filosofiei analitice a religiei și a argumentelor teiste, deoarece filosofia analitică a inventat instrumente și a formulat sau a reformulat argumente teiste caracterizate printr-un înalt nivel de claritate și rigoare. Or, claritatea și rigoarea sunt caracteristicile indispensabile ale unei bune argumentări. De asemenea, filosofia analitică a fost extrem de receptivă la semnificațiile descoperirilor remarcabile din știință, inclusiv la implicațiile acestor descoperiri pentru teism, în general, și pentru argumentele teiste în special. Nu este surprinzător că există savanți din diferite domenii ale cunoașterii științifice actuale care încearcă să aducă argumente noi sau să împrăspăteze unele argumente teiste clasice. De exemplu, întâlnim în prezent lucrări care argumentează, să zicem, probabilitatea existenței lui Dumnezeu din perspectiva fizicii cuantice (Unwin, 2003) sau a neuroștiinței (Alper, 1996). Am oferit doar două exemple, dar, în prezent sunt numeroase lucrări din perspectiva diferitelor discipline științifice, fie științe ale naturii, fie științe socio-umane.

Un loc aparte, după cum vom constata pe parcursul lucrării, îl ocupă în prezent interpretările și reconsiderarea argumentele teiste clasice din perspectiva cercetărilor filosofice actuale de logică, epistemologie, ontologie și metafizică. De asemenea, este necesar să înțelegem că analiza noastră filosofică se va limita la argumentele teiste, mai exact la argumentele prezentate de-a lungul secolelor, dar mai ales în prezent. Desigur, în cadrul filosofiei actuale a religiei, analiza argumentelor teiste se face din perspective diferite. Există, astfel, filosofi creștini, filosofi sceptici, filosofi agnostici și ateï. Astfel, filosofii creștini trebuie să răspundă convingător la criticile aduse de sceptici, agnostici și ateï argumentelor teiste. Dar chiar între filosofii teiști există puncte de vedere diferite referitoare la valoarea logică,

semnificația cognitivă, puterea de convingere etc. a acestor argumente. Problematika aleasă, foarte vastă, se va restrânge, mai ales la argumentele teiste, așa cum sunt ele interpretate și reconstruite în filosofia actuală, mai exact în filosofia analitică din ultimele cinci decenii (sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea).

TIPURI DE RAȚIONALITATE ȘI CREDINȚE RAȚIONALE

Argumentele sau dovezile pentru existența lui Dumnezeu reprezintă o componentă esențială a problematicii relației dintre teologia revelată și teologia naturală și, implicit, a raportului dintre credință și rațiune în formarea și menținerea convingerilor religioase.

Relația dintre credință și rațiune a constituit subiect de controversă în întreaga istorie a teologiei și a filosofiei religiei, căpătând aspecte specifice noi în diferite momente istorice, datorită unui ansamblu de condiții sociale, culturale, politice etc. Un rol semnificativ în înțelegerea raportului dintre raționalitate și credință îl joacă astăzi rezultatele din științele socio-umane, îndeosebi din logică, inteligența artificială, neuroștiință, psihologie, epistemologie, filosofia limbajului, filosofia minții, antropologie etc.

În prezent, dificultatea abordării relației dintre credința religioasă și raționalitate rezultă din faptul că termenii credință și raționalitate sunt caracterizați și definiți din perspectiva diferitelor științe; uneori, chiar în cadrul aceleiași discipline, fiecare dintre termeni dobândește, la diverși autori, semnificații diferite.

Există, în științele care implică tematica raționalității și a credinței, diverse tipologii ale clasificării atât ale credinței, cât și ale atitudinilor raționale. Este suficient să menționăm că filosoful american Keith Lehrer distinge opt genuri de raționalități: 1) Practică, personală, statică. 2) Practică, personală, dinamică. 3) Practică, interpersonală, statică. 4) Practică, interpersonală, dinamică. 5) Teoretică, personală, statică. 6)

Teoretică, personală, dinamică. 7) Teoretică, interpersonală, statică. 8) Teoretică, interpersonală, dinamică. În ceea ce privește credințele în general și credințele religioase în special, diferiți autori (psihologi, filosofi, teologi etc.) disting între credințele nereflexive și reflexive (Justin Barrett), între credințele de bază fundamentate și credințele derivate sau inferate, credințe întemeiate (justificate) și credințe nejustificate, între credințe propoziționale și credințe non-propoziționale etc.

În filosofia religiei, o semnificație deosebită o are distincția dintre credința religioasă propozițională și credința religioasă nepropozițională. Credința propozițională constă în convingerea că există o realitate obiectivă pe care o numim Dumnezeu și că putem face aserțiuni obiectiv adevărate despre El, iar credința non-propozițională este încrederea în Dumnezeu care poate fi menținută chiar când evidența sau experiența s-ar putea să indice împotriva Lui. Acest gen de credință trebuie să se bazeze pe cunoașterea personală a lui Dumnezeu și nu pur și simplu pe acceptarea faptelor legate de el. (Religious standres: 28)

Mulți filosofi și teologi încearcă să argumenteze raționalitatea teismului. Pentru filosoful englez Richard Swinburne există cinci categorii de credințe raționale:

- 1) O credință este rațională în măsura în care ea satisface standardele de raționare ale unei persoane.
- 2) O credință este rațională numai în măsura în care ea satisface standardele obiective corecte.
- 3) O credință este rațională numai dacă este susținută de o cercetare pe care oamenii o consideră adecvată standardelor lor inductive proprii.
- 4) O credință este rațională dacă e susținută de o investigație care este actualmente adecvată aceluiași standarde inductive.
- 5) O credință este rațională numai dacă este susținută de o cercetare care este adecvată adevărului sau unor standarde obiective valide. (R. Rice: 47)

De asemenea, în studiile de filosofia religiei se face distincție între credința în și credința ca opinie. Dacă crezi în ceva, aceasta implică încredere și angajare. Credința sau opinia cuiva că ceva este corect înseamnă, pur și simplu, că enunțul despre acest ceva este corect, indiferent dacă el prezintă sau nu vreun interes personal pentru persoana respectivă. Astfel, enunțul Eu cred că Dumnezeu există poate fi concluzia logică a unui argument, însă aceasta nu implică faptul că persoana care emite acest enunț este în vreun fel influențată de acea credință (opinie). Pe de altă parte, enunțul Eu cred în Dumnezeu implică faptul că persoana care afirmă acest enunț are o relație personală cu Dumnezeu, sau cel puțin crede că Dumnezeu are semnificație pentru el și are încredere în El.

Când filosofiile religiei și teologii vorbesc despre argumentele privind existența lui Dumnezeu, termenul argument capătă un spectru semantic foarte extins, fiind vorba aici de raționamente valide din punctul de vedere al logicii formale, de raționamente doar plauzibile (inductive, abductive, prin analogie etc.), dar nevalide formal, de argumente bazate pe experiență religioasă, de argumente din miracole, de argumente pragmatice sau ale utilității etc.

În prezent, în teologia filosofiei și filosofia religiei argumentele tradiționale capătă aspecte noi sau sunt adăugate noi argumente inspirate de filosofia minții, filosofia limbajului, neuroștiința, fizica cuantică, matematică, cosmologică, psihologică etc.

În analiza logico – filosofică a argumentelor existenței lui Dumnezeu vom menționa, în primul rând, controversa dintre teiști și atei, controversă care se raportează atât la argumentele clasice, îndeosebi cele cercetate de Toma d'Aquino, dar și la noi date oferite de științe care pot și sunt interpretate în moduri radical diferite. Pe de altă parte, teiștii încearcă să argumenteze raționalitatea teismului și să dezvăluie virtuțile logice, epistemologice, axiologice, psihologice, cognitive etc. ale concepției și credinței lor și, în ultimă instanță, iraționalitatea ateismului, iar pe de altă parte gânditorii atei critică inconsistența logicii, nonsensul credinței, al

propozițiilor și al enunțurilor care exprimă credințele religioase, fisurile metodologice și epistemologice ale conceptelor și ale temelor religioase, lipsa virtuților axiologice ale viziunii religioase etc.

CRITERII DE CLASIFICARE A ARGUMENTELOR TEISTE

Constituirea argumentelor existenței lui Dumnezeu în cadrul teologiei naturale s-a realizat de către teologi pe baza revelației divine. Aceste argumente au fost considerate de unii teologi drept dovezi solide, temeinice care produc concluzii convingătoare și adevărate despre existența și natura lui Dumnezeu. Dar chiar în cadrul viziunii teiste există puncte de vedere diferite despre rolul argumentelor pentru existența lui Dumnezeu. Semnificația și rolul argumentelor sau al dovezilor pentru existența lui Dumnezeu devin o parte componentă a teologiei naturiste și a filosofiei religiei odată cu elaborarea argumentului ontologic în secolul al XI – lea de către Sf. Anselm (1033 – 1109). Mai târziu, în secolul al XIV-lea, Toma d'Aquino (1225 – 1274) a elaborat cele cinci căi sau dovezi privitoare la existența lui Dumnezeu:

1. Argumentul din mișcătorul nemișcat sau primul motor (*primum movens*).
2. Argumentul din cauză necauzată sau a cauzei eficiente prime.
3. Argumentul din posibilitate și necesitate.
4. Argumentul din gradele calității (al gradelor de ființă) .
5. Argumentul din design prin guvernarea lucrurilor sau argumentul teleologic (al armoniei).

În prezent, mulți gânditori au fost preocupați de natura argumentelor existenței lui Dumnezeu și de rolul lor în formarea și susținerea convingerilor și a credințelor religioase. Spectrul punctelor de vedere referitoare la rolul argumentelor existenței lui Dumnezeu în formarea convingerilor religioase, al relației lor cu credința și revelația este

foarte larg. La un capăt al spectrului se situează gânditori (teologi, filosofi, psihologi, antropologi etc.) care neagă în mod radical rolul oricăror argumente raționale în formarea convingerilor religioase, iar la celălalt capăt se situează gânditorii care consideră că nu pot exista convingeri religioase fără să apelăm la multiplele argumente raționale sau cel puțin rezonabile, obținute atât din argumentarea logică a priori (numai din inferențe pur logice, formale), cât și din argumentări a posteriori (din experiența religioasă a lumii).

În concepția fideiștilor, rațiunea umană este incapabilă să-L cunoască pe Dumnezeu, care poate fi cunoscut numai prin credință și revelație. Pentru unii creștini protestanți, natura umană și, prin urmare, rațiunea umană sunt decăzute și, deci, în mod inevitabil incapabilă de a-L cunoaște pe Dumnezeu. În schimb, gânditorii raționaliști acordă un rol exagerat argumentelor raționale în formarea, menținerea și fortificarea convingerilor religioase. Chiar între gânditorii teiști care iau în considerare argumentele existenței lui Dumnezeu există controverse referitoare la specificul logico-semantic și epistemologic al argumentelor teiste, la clasificarea lor în valide și plauzibile, în a priori și a posteriori, la consistența lor pentru susținerea monoteismului și a existenței unui Dumnezeu personal. Astfel, unii filosofi și teologi cred că și argumentul ontologic este a priori. David Hume descrie argumentul cosmologic și teleologic ca fiind a posteriori. Charles Hartshorne consideră că toate demonstrațiile teiste sunt a priori.

De asemenea, există în filosofia religiei dezbateri și controverse în ce privește natura inferenței folosind argumente teiste. În prezent, mulți filosofi și teologi consideră că argumentele teiste, inclusiv argumentul ontologic diferă de demonstrațiile formale din matematică și logică (formale) și că toate argumentele teiste au o plauzibilitate mai mare decât negațiile (contestările) lor, adică sunt argumente mai consistente, mai solide, deci mai bune decât contraargumentele lor. Teologia naturală, susțin acești gânditori, oferă temeiuri bune pentru existența lui Dumnezeu, mai

curând decât demonstrațiile matematice. Apelând la Spiritul lui Dumnezeu, ea oferă temeuri plauzibile, umane, raționale pentru convingerea că Dumnezeu este real.

Filosoful american Stephen Davis prezintă o serie de opțiuni în ce privește concluziile argumentelor teiste reușite: a) posibil adevărate; b) cunoscute ca fiind posibil adevărate; c) mai rezonabile sau plauzibile decât negațiile lor; d) cunoscute ca fiind mai rezonabile sau plauzibile decât negațiile lor; e) rezonabile sau plauzibile; g) adevărate și cunoscute ca fiind adevărate; i) necesar adevărate; j) cunoscute ca fiind necesar adevărate. (R. T.: 8)

După Davis, scopul sau intenția cea mai înțeleaptă a unui argument din teologia naturală este să producă concluziile specificate de (c) și (d). Cu alte cuvinte, astfel de argumente trebuie să urmărească obținerea de concluzii care sunt mai rezonabile sau plauzibile decât negațiile lor. Scopul cel mai important al argumentelor teologiei naturale este acela de a produce întemeieri, justificări solide, consistente din punct de vedere cognitiv pentru credința teistă. Numai în acest fel putem prezenta credința religioasă teistă sub aspect cognitiv ca fiind mai rezonabilă și mai plauzibilă decât negațiile lor (contraargumentele lor).

Gânditorii sceptici și ateii pun sub semnul îndoielii existența lui Dumnezeu sau consideră că dacă argumentele teologice naturale nu au un caracter strict deductiv (concluzia să rezulte ca necesitate logică din premise), atunci nu putem dovedi că Dumnezeu e cea mai mare ființă posibilă, Creatorul Universului.

De asemenea, în filosofia religiei și în teologia filosofică există în prezent subtile dezbateri și controverse referitoare la faptul că argumentele teiste fac referire la un singur Dumnezeu – persoană, deci cu ajutorul lor putem să delimităm teismul monist de politeism, de concepțiile care admit un Principiu non-personal abstract, de un Dumnezeu teist sau chiar de o zeităate rea. Filosofii și teologii admit, în general, că argumentele teiste standard, clasice sunt în această privință incomplete, dar argumentele

teologice naturale reușite dovedesc netemeinicia alternativelor la monismul tradițional. Sunt filosofi care consideră că, de exemplu, politeismul poate fi eliminat în mod plauzibil pe baza simplității explicative. Nu trebuie să postulăm mai mulți zei, deoarece un unic Dumnezeu va fi suficient pentru explicarea datelor care au nevoie de explicație. Astfel, politeismul în viziunea gânditorilor care susțin monismul teist este din punct de vedere teoretic inutil. Iar cunoscuta teză că neadmiterea unui Dumnezeu este din punct de vedere teoretic mai simplă decât admiterea unui singur Dumnezeu este adevărată numai în sens numeric, adică $1 > 0$. Dar de aici nu rezultă că explicația bazată pe această teză este mai bună. De fapt, eliminarea lui Dumnezeu din posibilitățile noastre explicative reduce capacitatea noastră explicativă în ceea ce privește faptul existenței lumii materiale contingente. De asemenea, admiterea unei zeități rele va fi respinsă din considerente conceptuale dacă termenul Dumnezeu se referă la o ființă demnă de venerație. O zeităte rea nu va fi demnă de venerație și nu merită titlul suprem de Dumnezeu.

În ceea ce privește conceperea ultimei Realități ca un principiu non-personal abstract și nu ca Dumnezeul monismului teist, apare o problemă de nerezolvat. Este dificil să înțelegem cum o astfel de entitate (principiu), care nu are puteri cauzale eficiente, ar putea să creeze, să susțină sau să dezvolte universul. Abstracțiile nu produc nimic din punct de vedere cauzal. Dacă, în plus, Universul a apărut așa cum susțin cosmologii (Big Bang), atunci o cauză personală mai degrabă decât o abstracție ar reprezenta de departe o explicație mai plauzibilă.

UNITATEA ARGUMENTELOR TEISTE

Un alt aspect general referitor la argumentele teiste este acela că aceste argumente trebuie să fie considerate nu în mod separat, voalat, ci în relație (combinație) unele cu altele. O abordare holistă a acestor argumente va oferi un teism mai consistent și va face față cu un succes mai mare părților

alternative (scepticism, agnosticism, ateism etc.). De exemplu, în timp ce o variantă a argumentului cosmologic poate să implice doar un Dumnezeu deist care a creat lumea și apoi s-a retras (a abandonat-o), un argument moral adițional va submina deismul. Un Dumnezeu deist este, după orice standard etic plauzibil, inferior din punct de vedere moral unui Dumnezeu care este interesat, are grijă de om și, deci, se implică în istoria umană.

CONCLUZII

Separat, vom constata că din fiecare argument teist posibil și reușit se poate infera o ființă distinctă. Dacă, însă, ființele inferate din fiecare argument teist nu au proprietăți (attribute) contradictorii, atunci se pare că nu există niciun temei solid să postulăm mai multe entități decât este necesar. Cea mai simplă alternativă va fi să optăm pentru o unică Ființă mai degrabă decât pentru mai multe ființe.

Chiar dacă punem între paranteze argumentul ontologic, putem infera dintr-un argument cosmologic reușit o cauză personală foarte puternică a conștiinței Universului. Dintr-un argument teleologic reușit se poate infera un proiectant inteligent și astfel personal, Agentul, care a creat ordinea din Univers. Desigur, de aici nu rezultă că toată creația este ordonată (ordinea există împreună cu dezordinea). Dintr-un argument moral reușit, se poate infera o Ființă personală care este bună, mai curând decât o Ființă monistă nonpersonală dincolo de orice distincție, chiar dincolo de bine și de rău. La fel, un argument reușit din conștiință indică o Ființă personală conștientă supraomenească, mai degrabă decât un principiu sau o forță abstractă. Dacă este un bun temei pentru explicarea anumitor evenimente, cum ar fi învierea lui Isus Hristos ca supranaturală sau miraculoasă mai curând decât doar naturală, atunci avem posibilitatea contestării ipotezei unui Dumnezeu deist. Experiențele religioase veridice ar putea consolida și îmbogăți ponderea evidențiată a unor astfel de argumente ale teologiei naturale. Totuși, argumentele teologice naturale în mod

specific nu reușesc să reprezinte imaginea completă a lui Dumnezeu oferită de Scripturile iudeo-creștine. Dar argumentele teologiei naturale reușite vor fi adecvate pentru a justifica un răspuns personal către Creator și chiar pentru a face ființele umane responsabile față de Creatorul lor. Chiar dacă detaliile despre Dumnezeu nu sunt cunoscute în mod clar și complet prin argumentele teologiei naturale reușite, astfel de argumente vor oferi cel puțin fundamentul rezonabil suficient pentru responsabilitatea oamenilor față de Dumnezeu, Creatorul și protectorul vieții lor.

BIBLIOGRAFIE

- Alper, M. (1996), *The „God” Part of the Brain: A Scientific Interpretation of Human Spirituality and God*, New York: Rogue Press.
- Alston, W.P. (1967), „Religion”, în Paul Edwards (ed), *Encyclopedia of Philosophy*, vol 7, pp. 140 – 145. New York: MacMillan and Free Press.
- Alston, W. (2009), „Perceiving God”, în Eleanore Stump and Michael J. Murray (eds), *Philosophy of Religion: The Big Questions*, New York and Oxford: Blackwell Publishing.
- Anselm of Canterbury (1996), *Proslogion*, Cluj: Biblioteca Apostrof.
- Appiah, K.A. (2003), *Thinking it Through: An Introduction to Contemporary Philosophy*. New York: Oxford University Press.
- Barrett, J.L. (2004). *Why Would Anyone Believe in God?*, New York: Oxford Altamira Press.
- Blackburn, S. (2009), „Pascal’s Wager, A Critique”, în Steven M. Cahn (ed), *Exploring Philosophy of Religion: An Introductory Anthology*, New York and Oxford: Oxford University Press.
- Brown, C. (2000), *Filosofie și credință creștină*, Oradea: Editura Cartea Creștină.

- Cahn, S.M. (2009), „God, Reason and Religion”, în Steven M. Cahn (ed), *Exploring Philosophy of Religion: An Introductory Anthology*, New York, Oxford: Oxford University Press.
- Carter, E.R. (2004), „God and Nothingness: Two sides of the Same Coin?” în Jeremiah Hackett and Jerald Wallulis (eds), *Philosophy of Religion for a New Century. Essay in Honor of Eugene Thomas Long*, London and Boston: Kluwer Academic Publisher.
- Ceapraz, I. (1984), „Specificul semiotic al limbajului religios”, în *Rațiune și Credință*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Centore, F.F. (2004), *Theism or Atheism*, London: Ashgate Publishing Ltd.
- Clack, Beverley & Brian R. Clack (2008), *The Philosophy of Religion. A Critical Introduction*, Malden: Polity Press.
- Colin Brown, (2000), *Filosofia și Credința Creștină*, Oradea: Editura Cartea Creștină.
- Crosby, D. A. (2007), „Religious Naturalism”, în Chad Meister and Paul Copan (eds), *The Routledge Companion to Philosophy of Religion*, London and New York: Routledge.
- D'Aquino, T. (1997), *Summa theologiae. Despre Dumnezeu*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- D'Aquino, T. (1997), *Summa theologiae. Despre Dumnezeu*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Darnton, J. (2007), *Secretul lui Darwin*, București: Editura RAO.
- Draper, P. (2005), „God, Science and Naturalism”, în William J. Wainwright (ed), *The Oxford Handbook of Philosophy of Religion*, Oxford: Oxford University Press.
- Davis, S. T. (1997), *God, Reason and Theistic Proofs*, Edinburgh: Edinburgh University Press

- Davies, B. (2000), *Philosophy of Religion. A Guide and Anthology*, Oxford: University Press.
- Dawkins, R. (2007), *Himera credinței în Dumnezeu*, București: Editura Curtea Veche.
- Dwight K. Nelson (2008), *Proiectat să dureze*, București: Editura Viață și Sănătate.
- Ferry, L. (2006), *Învăță să trăiești. Tratat de filosofie pentru tânăra generație*, București: Editura Curtea Veche Publishing.
- Harré, R. (January 01, 2001). Wittgenstein: Science and Religion. *Philosophy London-*, 76, 211-238.
- Lehrer, R. (2004), „Rationality” în John Greco & Ernest Sosa (eds) *The Blackwell Guide to Epistemology*, Blackwell Publishing.
- Rice, R. (1991), *Reason and the Contours of Faith*, Riverside: La Sierra University Press.
- Unwin, S.D. (2003), *The Probability of God. A Simple Calculation that Proves the Ultimate Truth*, New York: Three Rivers Press.
- Swinburne, R. (2004), *The Existence of God*, 2nd Edition, Oxford: Clarendon Press.